

Hvorfor sitter vi på en sofa?*

Det vanskelige ved riktig tilegnelse av *i* og *på* hos polske norskinnlærere

Av Oliwia Szymańska

Warsaw School of Social Sciences and Humanities

Sammendrag

Artikkelen belyser forskjeller knyttet til innhold i og distribusjon av de polske og de norske påstedspreposisjonene *i* og *på*, og hva forskjellene skyldes. Kognitive og strukturelle forhold som styrer fordelingen av enkelte preposisjoner i fraser som beskriver plassering og beliggenhet, blir gjennomgått. Ved nærmere ettersyn viser det seg å være en rekke historiske og konseptuelle faktorer som spiller inn, også når vi sammenlikner med andre slaviske og germanske språk. Artikkelen er i stor grad basert på min doktorgradsavhandling (Szymanska 2010). Denne fokuserer på konseptuell transfer som fører til problemer med tilegnelse av norske påstedspreposisjoner hos polske norskinnlærere. I tillegg til å presentere formelle og kunnskapsbaserte fakta kartlegger jeg også noen potensielle områder som polske norskinnlærere kan oppleve som spesielt vanskelige når det gjelder å velge riktig preposisjon. Forskjeller i tenkemåte mellom innfødte polsktalende og innfødte norsktalende, selv om de ikke har betydning for preposisjonsspørsmålet, blir også drøftet. Artikkelen har som mål å sette preposisjonsbruk i et polsk-norsk kontrastivt perspektiv. Selv om det oppgis en rekke eksempler fra undersøkelsesmaterialet, er det ikke tall og resultater som står sentralt. I stedet for å presentere statistikken har jeg derfor fokus på enkelte problemer og potensielle feilkilder som jeg har kartlagt i analysen av materialet i min doktorgradsavhandling. Disse omtales avslutningsvis.

Nøkkelord: *påstedspreposisjoner, kontrastiv tilnærming, konseptuell transfer*

Innledning

Formålet med artikkelen er å belyse problematikken som er knyttet til tilegnelse og riktig distribusjon av de norske påstedspreposisjonene *i* og *på* hos polske norskinnlærere. Det er flere grunner til at jeg finner emnet interessant, men den viktigste stammer fra mine egne erfaringer med norsk som fremmedspråk og ulike undervisningssituasjoner jeg har havnet i, der utfordringen har blitt synlig. Som Jenssen (2007:24) hevder:

Preposisjoner er kanskje ikke den ordklassen som oppleves problematisk tidlig i begynneropplæringa for fremmedspråklige. Men det er en ordklasse som er svært vanskelig å mestre og der personer som har lært mye norsk, fortsetter å gjøre feil.

I og *på* ser ut til å være spesielt viktige representanter for preposisjonsfamilien siden de uttrykker de mest primitive spatiale relasjonene, det vil si *støtte* og *inneslutning* som kan tenkes å være felles for alle språk i verden. I tillegg er *i* og *på* blant de mest frekvente norske spatiale preposisjonene (jf. UiBs frekvensliste¹), altså preposisjoner som angir en bestemt beliggenhet på det vertikal-horisontale planet.

Tilsynelatende finnes det ekvivalente preposisjoner til de norske i polsk. Likevel er det *noe* som gjør at polske innlærere opplever mestring av norske preposisjoner som en stor utfordring. Denne artikkelen analyserer bruken av de norske preposisjonene *i* og *på* blant annet hos polske innlærere. Noen studier tar utgangspunkt i teori om konseptuell transfer – som forutsetter iboende tankebaner som styrer persepsjonene – og peker på potensielle feilkilder i bruk av preposisjoner, og de gir følgelig beskrivelser av spatiale relasjoner som preposisjonene uttrykker (f.eks. Jarvis og Pavlenko 2008, Szymańska 2010).

I denne artikkelen er søkelyset rettet mot de teoretiske forutsetningene – både strukturelle og kognitive – for bruk av de nevnte påstedspreposisjonene. Etter at jeg har gitt en kontrastiv presentasjon av preposisjonsbruken i polsk og norsk, viser jeg til transferkilder som har blitt bekreftet i undersøkelser jeg gjennomførte i forbindelse med doktorgradsprosjektet mitt. Blant disse kildene spilte data hentet fra et spørreskjema som jeg utviklet for min undersøkelse og materialet fra ASK-korpuset (UiB) en vesentlig rolle. ASK-korpuset er et elektronisk norsk andrespråkskorpus som består av tekster produsert av kandidater som har bestått to ulike tester i norsk som

andrespråk. Siden enkelte av de aspektene som er aktuelle for fordelingen av preposisjoner i norsk, er fullstendig ukjente i polsk, håper jeg at artikkelen kan gjøre leseren sensitiv i forhold til noen finurlige distinksjoner man må regne med i den sammenhengen.

Preposisjoner i norsk og polsk

Begrepet *preposisjon* kan virke villedende. Avhengig av teoretisk tilnærming kan preposisjoner oppfattes både som betydningstomme eller, tvert imot, som meningsbærende enheter, noe som er tilfellet i mitt prosjekt. Tilnærmingen jeg har valgt, går ut på å betrakte *påstedspreposisjon* og *stedsbetegnende substantiv* som to separate meningsfulle enheter som danner en viss sammensetning. Preposisjoner har også litt forskjellig funksjon i henholdsvis norsk og polsk. Det faktum at definisjonen av preposisjoner er omdiskutert i begge språkene, gjør det vanskelig å finne én definisjon som kan gjelde for både polsk og norsk. I polsk, som er et kasusspråk, danner *preposisjonen* en frase sammen med substantivet med aktuell *kasusendelse*, mens i norsk har kasus blitt erstattet med *naken preposisjonsfrase*, det vil si uten *kasusendelse*², og følgelig uttrykkes *spatiale relasjoner* selvstendig.

Ifølge Faarlund, Lie og Vannebo (1997:411) er preposisjoner en klasse av ubøyde ord som danner kjernen i fraser som kan fungere som adledd til verb, adjektiv, substantiv eller pronomen. Preposisjoner tilhører en lukket klasse, og grunnstammen i klassen består av et relativt lite antall enkle ord. Klassen kan til en viss grad utvides ved at man danner sammensetninger, men den er fortsatt betydelig begrenset. I polsk finnes ikke de samme mulighetene til å danne nye preposisjoner, og det er trolig derfor at antallet preposisjoner er betraktelig mindre i polsk enn i norsk. I begge språkene finnes det både primære, opprinnelige, preposisjoner (f.eks. *i, på, til, over* i norsk og *w, na, do, nad* i polsk), og sekundære, det vil si sammensatte preposisjoner (f.eks. *oppunder; bortover; utpå* osv. i norsk og *spod, znad, zza* i polsk). Det finnes rundt 72 preposisjoner i polsk mot godt over 100 i norsk³. Det er vanskelig å trekke opp skillelinjen mellom det semantiske og det strukturelle, og av den grunn kombineres de to tilnærmingene i denne artikkelen. Følgelig blir *preposisjon* en fellesnevner for både det semantiske og det strukturelle.

Som tidligere nevnt mener jeg at enhver preposisjon har sitt eget innhold, oftest *spatialt*, som ikke kan fratas preposisjonen, og at dette kan utvides til andre, mer abstrakte nivåer, som *tidsdomener* gjennom metaforer.

Det opprinnelige innholdet får tankene til å bevege seg i en eller annen retning, selv om det i noen tilfeller er langt fra utgangspunktet. Preposisjonens innhold angir hva slags relasjon det er mellom visse elementer, for eksempel om det finnes en slags bunnstøtte eller inneslutning.

Preposisjonsfraser

En preposisjon og et substantiv som er knyttet til hverandre, kalles en *preposisjonsfrase* (polsk: *wyrażenie przyimkowe*), og innenfor setningsstrukturen fungerer en slik frase blant annet som et *stedsadverbial*. Faarlund m.fl. (1997:419) gir følgende eksempler på preposisjonsfraser med *i* og *på*, hvor preposisjonene er *styring*⁴ og de nominale leddene *utfylling*:

1. Det er vann *i* flaska
2. Boka ligger *på* bordet
3. Hun er *på* kjøkkenet
4. Hun er *i* kjelleren

Strukturen i polske preposisjonsfraser er identisk med den norske. Den eneste forskjellen er at man på polsk bruker kasusendelser i tillegg til preposisjonen. Av sju kasus i polsk (nominativ, genitiv, dativ, akkusativ, instrumentalis, lokativ og vokativ) er det kun to som er aktuelle for preposisjonsfraser som inneholder *i* og *på*, såkalte *konkrete kasus*. Konkrete kasus (polsk: 'przypadki konkretne') fungerer oftest som steds-, tids- og måtesadverbial. Blant disse kan jeg nevne lokativ, allativ og ablativ. Ved siden av konkrete kasus snakker man også om *grammatiske kasus*⁵. Witold Maciejewski (1996:29) påpeker at måten kasus og preposisjon kombineres på, er avgjørende for kasusplasseringen i systemet. Kasus som ikke krever preposisjon, nominativ, plasseres øverst i hierarkiet, mens kasus som ikke fungerer uten preposisjon, f.eks. lokativ, plasseres nederst. Når det gjelder *w/we*⁶ ('i') og *na* ('på') får substantivet enten akkusativ- eller lokativendelse, og sistnevnte forekommer helt klart oftest.

Hovedforskjellen mellom polske og norske preposisjonsfraser er nettopp kasusendelsene i polsk. Likevel, siden kasusendelsen er automatisert for polske språkbrukere ved enkelte preposisjoner, vil jeg tro at denne forskjellen er uten betydning for tilegnelsen av norsk. Følgelig er min hypotese at det først og fremst er kognitive årsaker til at polske innlærere gjør feil når det gjelder distribusjon av de norske preposisjonene *i* og *på*. Jeg gjør rede for hypotesen min i neste underkapittel.

På og i — et kognitivt perspektiv

(...) prepositions are highly polysemic, possibly more so than adjectives, and linguistic realizations are extremely difficult to predict, not to mention the difficulty of identifying cross-linguistic regularities (Patrick Saint-Dizier 2006:1).

Det semantiske innholdet i preposisjoner henger tett sammen med menneskets kognitive evner og dets hverdagslige opplevelser. Likevel finnes det mer eller mindre rigide forutsetninger som motiverer bruken av henholdsvis *på* og *i*. Det å forstå spatiale relasjoner viser seg nemlig å være avgjørende for vår hverdagsfering, noe som bekreftes av en rekke kognitivister:

The proper understanding of the way space is encoded in language is of extreme importance. Moreover, language is filled with expressions that originate one way or another in spatial talk (Marcus Kracht 2006:101).

Til tross for at alle mennesker har de samme kognitive evnene, varierer uttrykket for spatiale relasjoner fra språk til språk. Man kan imidlertid finne noen fellestrekk, selv om de ikke er helt sammenliknbare. Saint-Dizier sier følgende:

In languages that use prepositions, regularities over languages are relatively minor, even for closely-related languages in the same family, and even in concrete and well-mastered domains such as time or space (Saint-Dizier 2006:20).

Maciejewski (1996:13) bemerker derimot at dersom man vil støtte teorien om at opprinnelig rom avspeiles i språket, er det viktig å understreke at det opprinnelige rommet er et komplekst fenomen og kun kan betraktes som en normativ kraft som styrer språklige uttrykk.

Betydningsinnhold i preposisjonene i og på

Distinksjonen mellom *i* og *på* virker veldig enkel siden disse to preposisjonene betegner spatiale relasjoner som er svært ulike. *I* ('in') og *på* ('on') omtales i litteraturen som to grunnleggende preposisjoner, men nesten alle forskere understreker at det er utrolig vanskelig å finne faste holdepunkter som kan forklare semantikken bak dem.

Som nevnt foran trekker de fleste fram to hovedforutsetninger for bruk av *i* og *på*. *I* brukes der man har med en inneslutning å gjøre, der man kan snakke om en tredimensjonal beholder som trajektoren befinner seg i, mens *på* er mindre krevende og trenger kun én overflate som gir den støtte. Ikke desto mindre hender det at disse tilsynelatende separate forutsetningene noen ganger får en mer innviklet form:

CONTAINMENT and SUPPORT. These two notions are not completely independent of each other, but situations of containment will typically also be situations of support. SO there is a kind of default inference from CONTAINMENT to SUPPORT, based on our knowledge of typical containers, gravitation, the mechanisms of support (...) (Joost Zwarts 2008:98).

Lakoff og Johnson (2003:31) påpeker også at vi alle er fysiske vesener som er avgrenset og adskilt fra resten av verden med hudoverflaten. De mener at vi erfarer resten av verden som noe utenfor oss selv. Ifølge Lakoff og Johnson er hver av oss en beholder, med en avgrenset overflate og en inn/ut-orientering. Følgelig projiserer vi vår egen inn/ut-orientering på andre fysiske gjenstander som er avgrenset av overflater, og på den måten betrakter vi også dem som beholdere med både innside og utside. Det finnes imidlertid en rekke eksempler som ikke lar seg klassifisere uten noen arbitrære konvensjoner. Det viser seg at man bruker *i* og *på* ut fra måten man selv konseptualiserer en bestemt relasjon på.

I både polsk og norsk forutsetter *i/w* en slags inneslutning i en tredimensjonal beholder. Vandeloise (2006) definerer det som *støtte fra mange retninger der naturkreftene er involvert*. Videre definerer han *i/w* som preposisjoner som krever kontakt med beholderen. Beholderen kan forekomme i ulike varianter uavhengig av formen, dimensjonene eller beliggenheten (*i sjøen, i flasken, i flyet, i lufta*). Jeg er imidlertid ikke helt enig i at *i/w* krever kontakt med beholderen. I både polsk og norsk finnes det en rekke eksempler der gjenstanden ikke kommer i kontakt med den (*flue i glasset, pollen i rommet*).⁷ Når det gjelder *på/na*, derimot, er det snakk om kontakt. Da lokaliseres gjenstanden på et horisontalt eller vertikalt plan. På samme måte som *i/w* trenger det, trenger *på/na* en støtte, men her dreier det seg om en slags understøtte, den kommer fra «bunnen». Følgelig kontrolleres gjenstanden fra kun én retning:

	Inneslutning:	Understøtte:
Norsk	Det er lite vann <i>i</i> flaska	Boka ligger <i>på</i> bordet
Polsk	<i>W</i> butelce jest mało wody	Książka leży <i>na</i> stole

Tabell 1.

	Inneslutning:	Sidestøtte:
Norsk	Vanligvis kjøper vi fiskeboller <i>i</i> pakke	Bildet henger <i>på</i> veggen
Polsk	Zwykle kupujemy pulpety rybne <i>w</i> paczce	Obrazek wisi <i>na</i> ścianie

Tabell 2.

Ifølge Faarlund et al. (1997) og Golden, Mac Donald, Ryen (2014) er preposisjoner primært leksikalske ord med et vidt betydningsinnhold. De påpeker at det å lokalisere gjenstander og begivenheter er preposisjonens viktige funksjon. De sier, akkurat som kognitivistene, at man uttrykker lokaliseringen ved å relatere gjenstanden eller begivenheten til et annet element. Betydningsforskjellene er mest påfallende når man bruker preposisjoner for å lokalisere objekter eller begivenheter i rom eller tid, og mindre tydelige i abstrakte sammenhenger, «selv om det ofte vil ligge en mer konkret betydning til grunn» (Faarlund m.fl. 1997:417). Dette kan illustreres med følgende eksempler:

5. Heftet ligger *under* boka
6. De drar *i* oktober
7. De er vel de fremste *på* sitt felt
8. Artikkelen skal være *på* maksimum 25 sider
9. Hilde har ikke vært *i* Svolve på to år
10. Jeg har jobbet med preposisjoner *i* snart 5 år

I og *på* regnes som de vanligste norske preposisjonene som uttrykker *kontakt*. *På* brukes for å markere kontakt med et horisontalt og et vertikalt plan, mens *i* gir uttrykk for noe som er innesluttet av et tredimensjonalt element (Faarlund m.fl. 1997:419). Forfatterne påpeker at det også finnes en rekke tilfeller der bruk av disse preposisjonene er i fri variasjon uten at man kan forklare noen transparente bruksbetingelser, som her:

Norsk:	Polsk:
Det er vann <i>i/på</i> flaska	<i>W</i> butelce jest woda
Det er vakkert <i>i/på</i> fjellet	<i>W</i> górach jest pięknie
Anna er <i>i</i> entreen	Anna jest/stoi <i>w</i> wejściu
----- <i>i</i> kjelleren	----- <i>w</i> piwnicy
----- <i>på</i> kjøkkenet	----- <i>w</i> kuchni
----- <i>på</i> toalettet	----- <i>w</i> toalecie
----- <i>i/på</i> stua	----- <i>w</i> salonie
----- <i>i/på</i> soverommet	----- <i>w</i> sypialni

Tabell 3.

Faarlund et al. (1997) kommenterer at bruken av *på* i slike sammenhenger kan oppfattes som en mer generell og umarkert form for lokalisering, til en viss grad uavhengig av de konkrete egenskapene hos referenten. *I*, derimot, har ikke en slik generelt lokaliserende funksjon.

Ifølge *Norsk referansegrammatikk* er det ikke bare formen for kontakt, men også andre forhold som er avgjørende for om vi skal bruke *i* eller *på*. Dersom utfyllingen betegner en lukket beholder for væsker, bruker man gjerne *på*, for eksempel:

Ho fylte vatn *på* flaska (Faarlund m.fl. 1997:419-420)

Wlala wodę *do* butelki (i polsk brukes det tilstedspreposisjon *do*, som noenlunde tilsvarer *til* i norsk)

Det er også vanligst å bruke *på* når utfyllingen viser til en institusjon, som *på* skolen, *på* universitetet, *på* kino, noe som sjelden er tilfellet i polsk: *w* szkole, *na* uniwersytecie, *w* kinie. *På* og *i* kan for øvrig representere noen betydningsnyanser:

11. Han vokste opp *i* et alkoholikerhjem (der foreldrene drakk)

Dorastał *w* domu alkoholików

og

12. Han vokste opp på et alkoholikerhjem (på en institusjon)
 Dorstał w centrum terapii alkoholików

Engh (2001) påpeker at i noen tilfeller er valget mellom *på* og *i* knyttet til en tradisjon eller et fag, for eksempel: *på* kino og *i* teateret, men i polsk: *w kinie, w teatrze*.

Ifølge Engh (2001:283) sier sykehuspersonale at de *jobber i sykehus*, mens de fleste pasienter *ligger på sykehus*, men i polsk: *pracują w szpitalu, pacjenci leżą w szpitalu*. Selv om det finnes enkelte unntak, er en slik sjargongpreget dikotomi ikke typisk i polsk – i polsk er det nesten alltid bare én av preposisjonene som kan brukes. Mens de fleste brukere sier at de er *w sklepie* ('i butikken'), *w kuchni* ('i kjøkkenet'), *w magazynie* ('i lageret') og *w warsztacie* ('i verkstedet'), erstatter enkelte ansatte *w* med *na*, altså med norsk *på*, og sier følgelig *na sklepie* ('på butikken'), *na kuchni* ('på kjøkkenet'), *na magazynie* ('på lageret') og *na warsztacie* ('på verkstedet'), selv om dette anses som feilaktig språkbruk.

I de fleste påstedsrelasjoner bruker man *w*, som tilsvarer norsk *i*. Selv om det finnes noen tilfeller der man bruker *na* ('på') istedenfor *w*, er disse godt motivert og relativt transparente, noe som også gjelder for russisk. Astafjeva (1974:28) gir et historisk grunnlag for bruk av *na* sammen med russisk *почта* ('postkontor'). Motivasjonen, og følgelig frasen, er den samme i polsk. Astafjeva forklarer at ordet *почта*, kommer fra italiensk *posta*, som betydde en stasjon der man byttet hester. Siden ordet snarere viste til dette området enn til noen bestemt bygning, brukte man preposisjon *na* ('på'). Så havnet frasen i språket selv om postkontorer nå har fått en annen form. Sysak-Borońska (1980) påpeker at fraser med *na* ('på') ofte viser til noen spredte områder, i motsetning til en bygning, som anses som en beholder. De gir en god forklaring for bruk av *na + postkontor*. Hun la merke til at før i tida hadde polske postkontorer mange avdelinger med telefoner, brev, pakker og penger, så den spredte karakteren ble opprettholdt. Det samme gjelder for jernbanestasjoner, som også brukes med *na* (på). Ifølge Sysak-Borońska blir bruken av *på* motivert av ulike rom jernbanestasjoner består av. Hun nevner billettskranker, venteværelse, kaféer, barer og underganger. Siden jernbanestasjoner oppfattes som et system av mange tjenester, bruker man *na* (på), som tilsvarer dette konseptet.

Potensielle feller og transferområder

Både Maciejewski (1996) og Cienki (1989) påpeker at det ikke finnes noen direkte ekvivalenter på tvers av språk, og at ord som tilsynelatende er ekvivalente, kun samsvarer delvis. Følgelig prøver man å velge preposisjoner som er mest mulig tilsvarende, selv om de har ulikt betydningsinnhold:

(...) there are a number of cases where prepositions that function as translation equivalents across different languages actually represent different spatial schemas or relations, and so don't really 'mean' the same thing. Nonetheless, we use them to describe the same situations because at the fine-structural level they offer the schemas closest to those being described in the other language (Cienki 1989:3).

Dette ser ut til å være tilfellet når det gjelder polsk og norsk. Selv om begge språkene har nesten de samme ingrediensene, det vil si tilsvarende preposisjoner, som hovedsakelig brukes på de samme premisser, er distribusjonen av dem litt forskjellig. Ulikhetene er motivert av mangfoldige faktorer, men det er først og fremst konseptuelle, og ikke strukturelle, årsaker som ligger til grunn for den ulike fordelingen.

En gjenstand og to måter å erfare den på

Coventry og Guijarro-Fuentes (2008) peker på at siden samme objekt kan konseptualiseres på forskjellige måter avhengig av språk, kan det påvirke noen rutiner som følger med ordet, i dette tilfellet preposisjonsfordelingen.

The fact that an object may be conceptualized in many different ways leads to situations in which the same object may be processed using different routines, and these may vary according to the language itself (Coventry and Guijarro-Fuentes 2008:123).

I undersøkelser jeg har gjort, har jeg avdekket en god del hverdagsobjekter som oppfattes ulikt i norsk og polsk, noe som fører til at man bruker forskjellige preposisjoner i tilknytning til objektene på de to språkene (Szymańska 2010) Det kan virke litt lite transparent, men eksemplene som følger, illustrerer ideen. Alle substantivene jeg angir, oppfattes i norsk som beholdere, som motiverer bruk av *i*. Av den grunn sier man følgende:

13. Emil sitter *i* sofaen. Polsk: Emil siedzi *na* sofie. (overflate)
14. Koalaen sitter *i* treet. Polsk: Koala siedzi *na* drzewie. (overflate)
15. Nordmenn liker å gå turer *i* marka. Polsk: Norwegowie lubią spacerować *w/po* lesie/*na* łące. (beholder/overflate)
16. Familien Olsen bor *i* andre etasje. Polsk: Olsenowie mieszkają *na* pierwszym piętrze. (overflate)
17. Det er mye fattigdom *i* verden. Polsk: *Na* świecie jest dużo biedy. (overflate)

Polsk, derimot, krever at objektene er mye mer prototypiske for at de skal kunne betraktes som beholdere. Følgelig heter det: *na sofie* (*'på sofaen'), *na drzewie* (*'på treet'), *na łące* (*'på marka'), *na pierwszym piętrze* (*'på andre etasje'). Sysak-Borońska (1980) bemerker også at polske beholdere er mye mer prototypiske enn engelske. Hun påpeker at i polsk er det strenge regler som tillater bruk av *w* ('i') når det gjelder overflater. Sysak-Borońska (1980) mener at man også bruker *w* ('i') for å snakke om mer sentrale strøk av noen avgrensede områder, for eksempel *w centrum* ('i sentrum'), og *na* ('på') dersom man snakker om en mer perifer beliggenhet, for eksempel *na przedmieściach* (*'på utkanten av byen'), *na Żoliborzu* ('på Żoliborz' – en bydel i Warszawa) og så videre. Hun nevner dessuten at *ørken* og *land* har to ulike konseptualiseringsmønstre, jf.:

Kwiaty *na* pustyni. Flowers *in* the dessert. Blomster *i* ørkenen.
W kraju. *In* the country. *I* landet.

Ørken, som er noe som ikke er tydelig avgrenset, oppfattes som en overflate, mens *land*, med sine klare grenser, regnes som en beholder. Dette er mye friere både i norsk og i engelsk, og er derfor vanskelig å forutse for innlærere med polsk som morsmål.

På tross av en del ulikheter finnes det mange likheter i polsk og norsk med de samme betydningsnyansene. I eksemplene nedenfor ser konseptualiseringen ut til å være identisk:

18. Det sitter en katt *i* graset – *W* trawie siedzi jakiś kot
19. Det er fortsatt dugg *på* graset – *Na* trawie jest jeszcze rosa

Det første eksemplet tilsier at graset er langt, slik at det danner en beholder, mens i det andre tilfellet er graset heller kortere, og det er et annet aspekt som framheves, nemlig vanndråpene som sitter på overflaten.

Eksemplene vitner om at det langt fra er forutsigbart hvorvidt de samme objektene konseptualiseres på lik eller ulik måte i norsk og polsk. Jeg vil tro at man i slike grunnleggende tilfeller viser tilbøyelighet til å støtte seg på morsmålet og måten man har tenkt på fra barndommen av. Ijaz (1986) mener at så lenge man bruker begreper som er sentrale for en bestemt konseptuell kategori er det få feil i innlærerspråket. Han fant at prototypiske betydninger av spatiale preposisjoner hos S2-innlærere liknet på målspråksbrukernes. Derimot ble perifere og overførte betydninger tolket på en annen måte av innlærerne enn av de med målspråket som L1. Siden eksemplene jeg har presentert, viser at forståelsen av enkelte grunnleggende relasjoner kan være veldig forskjellig avhengig av språk, må jeg si meg noe uenig med Ijaz.

Dobbelt begrep

The use of *in* and *on* in English involves more than knowing which nouns prepositions can co-occur with – these terms should drive how spatial relations are conceptualized in the scene being described (Coventry og Guijarro-Fuentes 2008:132).

Selv om sitatet over gjelder engelsk, er det aktuelt også for norsk. Det kommenterer nemlig noen trekk ved norsk konseptualisering som er fullstendig ikke-transparente for polsktalende. Dobbelt konsept innebærer en slags dikotomi som skiller mellom konkrete og abstrakte konseptualiseringer av samme sted/objekt. Avhengig av hva man mener, sier man både:

- *på* og *i* biblioteket
- *på* og *i* bussen
- *på* og *i* kantinen
- *på* og *i* byen

Preposisjonen *på* er typisk for abstrakte sammenhenger. *I*, derimot, brukes oftest dersom man snakker om noe konkret, for eksempel en bygning der det er viktig å framheve at man snakker om et avgrenset område, for eksempel: dårlig luft *i* biblioteket og en lang kø *i* kantina. Hagen (2000:165-166) kaller denne fordelingen for institusjonsstedregelen, der *på* brukes sammen med abstrakte referenter, og *i* brukes sammen med mer konkrete. Likevel viser det seg at

enkelte substantiv forekommer betraktelig sjeldnere med noen preposisjoner enn med andre. Hagens regel er derfor ikke helt entydig. Det er veldig få som sier at de sitter *i kontoret* eller *i rommet* eller at de går **på kirka*. Av den grunn vil jeg påstå at den forannevnte konkret/abstrakt-fordelingen ikke gjelder i absolutt alle tilfeller, noe som også kom fram gjennom forskningsmaterialet som jeg analyserte i doktorgradsprosjektet. Engh (2001) påpeker at bruken av *på* og *i* blir mer og mer vakkende i norsk. Han skriver følgende:

Preposisjon *på* har et bredt bruksområde. Hovedbetydningen er «på et bestemt sted», «i ro på et sted». Med utgangspunkt i den bruker vi *på* i en rekke sammenhenger der vi også kan bruke andre påstedspreposisjoner, særlig *i*. [...] I talespråket skjer nok dette enda mer enn i skrift, og derfra er ikke veien lang til å skrive *på* i slike sammenhenger også (Engh 2001:283).

Til tross for at Engh mener at det fortsatt finnes en grense for hvor langt man kan strekke bruken av *på* i dagens bokmål, ser han klare tendenser til at enkelte vil gjøre *på* til en slags enhetspreposisjon. Han påpeker at dette er et forhold vi kjenner fra slang, der det er vanlig med eksempler som *ta en tur på kirka* eller *det står en kis på grinda*.

Dikotomien mellom abstrakt og konkret bruk forblir et mysterium for en polsktalende innlærer. Selv om han eller hun også skiller mellom de to konseptene, fører det ikke til bruk av ulike preposisjoner. Det er alltid kun én mulighet som er aktuell, og som henger sammen med én bestemt frase, uavhengig av konteksten. I polsk betraktes alt annet som avvik og feil. Av den grunn kan man påstå at polske innlærere ikke er trent til å uttrykke slike forskjeller, og at de ikke er lingvistisk sensitive overfor slike nyanser, siden disse følger av konteksten. Her spiller språknormen inn, men jeg tror heller ikke det er sannsynlig at noen innfødte polsktalende kunne tenke seg å bruke en annen preposisjon – og det har ingenting med lokal språkvariasjon å gjøre. Det faktum at skillet mellom konkret og abstrakt ikke alltid markeres (f.eks. *i kirken*, *på rommet*, *i banken*, osv.), gjør at innlæreren kan anse distribusjonen som enda mer diffus.

Markering av dynamiske sammenhenger

Selv om det i utgangspunktet kun var påstedspreposisjoner som ble analysert, var det umulig å se bort fra tilstedsmeningen til *i* og *på*, siden det også er noe

som kan virke litt forvirrende for en polsk innlærer. *I* og *på* kan nemlig også brukes i dynamiske sammenhenger, noe som ikke er tilfellet i polsk, der man nesten alltid bruker en preposisjon som er reservert for dette formålet, nemlig *do*, som til en viss grad tilsvarer den norske preposisjonen *til*.

Ifølge Faarlund m.fl. (1997) har norsk både særskilte preposisjoner som gir uttrykk for tilstedsrelasjoner, nemlig *til*, og en rekke sammensatte preposisjoner som angir nøyaktig type relasjon: *borttil*, *framtil*, *nedtil*, *oppover*, *nedover*, *bakover* osv. og de som primært er påstedsrelasjoner. De forklarer dette med at dersom målet er nådd, kan påstedspreposisjonene brukes. I polsk, derimot, bruker man som sagt *do/til* i de fleste tilfeller. Som ved distribusjonen i påstedsrelasjoner, bruker man også *na/på* i enkelte tilfeller. Følgelig drar man:

- *na pocztę på* postkontor (akkusativ)
- *na dworzec på* togstasjon (akkusativ)
- *na uniwersytet på* universitet (akkusativ)
- *na basen på* svømmehalle (akkusativ)
- *na stadion på* stadion (akkusativ)
- *na lotnisko på* flyplass (akkusativ)

I noen uttrykk er også *w/i* aktuell, og den typen bruk henger ofte sammen med norsk genitiv, jf.:

- *lecieć w kosmos* – reise *i* rommet
- *wychodzić w morze* – dra *til* sjøs
- *iść w las* – gå *til* skogs
- *iść w góry* – gå *til* fjells

Selv om *na/på* og *w/i* også brukes i enkelte dynamiske sammenhenger, kan man ikke velge hvilken preposisjon man vil bruke. Her er det snakk om faste fraser, ikke om valgfrihet. Markeringen av tilstedsreferanser blir dermed nok en faktor som kompliserer riktig fordeling av *i*, *på* og *til* i målspråket. Til tross for et beskjedent antall eksempler på tilstedsrelasjoner i materialet, ser vi en påfallende tendens, nemlig en tendens til å unngå påstedspreposisjoner i dynamiske sammenhenger og heller støtte seg på mønstre fra morsmålet, det vil si *til* (polsk: *do*), i hvert fall i begynnelsen av læringsløpet.

Leksikonet og betydningsnyanser

I tillegg til faktorer som direkte påvirker distribusjonen av *i* og *på* i norsk, finnes det en rekke små nyanser. Disse er kanskje ikke av avgjørende betydning, men de er en del av hele bildet, så jeg omtaler dem derfor i dette avsnittet. Det er i noen tilfeller leksikalske forhold som påvirker valg av en bestemt preposisjon. Det viser seg at dersom man står overfor et ord som kan ha to ulike betydninger, kan bruk av preposisjon være avgjørende for å markere hvilket alternativ man mener. Dette fenomenet er uvanlig i polsk, men de norske eksemplene er trolig ikke vanskelige å lære fordi det dreier seg om et relativt lavt antall tilfeller, jf.:

20. Lampa henger *i* taket – Lampa wisi *na suficie* (*på* + *lokativ*)
21. Katten sitter *på* taket – Kot siedzi *na dachu* (*på* + *lokativ*)
22. Jon sitter *på* rommet sitt – Jon siedzi *w swoim pokoju* (*i* + *lokativ*)
23. Reiser *i* rommet blir mer og mer målrettet – Wyprawy *w kosmos są coraz precyzyjniej ukierunkowane* (*i* + *lokativ*)

Siden man i norsk mangler to separate ord for utvendig og innvendig side av den øvre delen på en bygning, i motsetning til i engelsk (*roof* og *ceiling*) eller polsk (*dach* og *sufit*), må man markere forskjellen ved hjelp av preposisjon. Dersom det er snakk om den utvendige delen, blir det *på*, mens når man mener den innvendige delen, bruker man *i*. Det samme gjelder for det andre eksemplet der ett ord har to helt ulike betydninger. Selv om det i materialet finnes et par tilfeller der man bruker *i*, bruker de fleste *på* dersom de med *rom* mener et værelse, mens *i* forbeholdes universet. Disse kan ikke blandes med andre eksempler som framhever et eller annet aspekt ved en bestemt situasjon, for eksempel:

24. Tor ligger *på* senga og Tor ligger *i* senga.

eller

25. Anna sitter *på* sofaen og Anna sitter *i* sofaen.

I den første setningen framhever man at Tor befinner seg i en liggende stilling uten dyne over seg, men eventuelt et teppe, mens han i det andre eksemplet trolig ligger i pyjamas med hodet på puta og er dekket av dyna. Setningen *Anna sitter i sofaen* beskriver en situasjon der Anna sitter bekvemt og sofaen

er dyp og myk, mens *Anna sitter på sofaen* viser et slags avvik fra den prototypiske sitemåten (Anna sitter anspent, på kanten av sofaen) eller antyder at sofaen ikke er helt prototypisk, for eksempel hard og ubekvem.

Konklusjon

I denne artikkelen har jeg tatt for meg faktorer som jeg antar påvirker riktig forståelse og følgelig tilegnelse av de norske preposisjonene *i* og *på* hos polske innlærere. Ved siden av de strukturelle forskjellene jeg presenterte i begynnelsen av artikkelen, finnes det en rekke nyanser på konseptuelt nivå som noen ganger er svært ulike i de to språkene. Dette er i tråd med det Jarvis og Pavlenko (2008) hevder. De betrakter spatiale relasjoner, som i dette tilfellet manifesteres ved bruk av preposisjoner, som ett av åtte *loci*⁸ med et særlig gunstig grunnlag for konseptuell transfer. Områdene som jeg har utforsket, tilsvarer jo alle veldig godt integrerte og iboende strukturer i menneskets dagligdagse spatiale erfaringer som på grunn av sin karakter er motstandsdyktige mot restrukturering. Det faktum at *på* og *i* betegner de første spatiale distinksjonene et menneske lærer, forklarer innlærerens sterke tilbøyelighet til å bruke mønstre fra morsmålet. Motstanden mot nye løsninger fører til mange feil i forbindelse med distribusjonen av *i* og *på* i målspåket. De ovennevnte potensielt problematiske områdene, og distribusjonen av preposisjoner knyttet til dem, gransket jeg ved hjelp av et materiale som ble hentet fra ASK-korpuset (ca. 200 polske informanter på to nivåer), og eget, supplerende materiale hentet fra 30 polske informanter på minst B1- nivå⁹. Analysen ga resultater som i stor grad bekrefter at de potensielt problematiske områdene virkelig betyr at man er «på tynn is» som polskspråklig innlærer av norsk. Nedenfor presenteres tre punkter som klassifiserer kilder som kan føre til en potensiell negativ transfer.

1. Siden det foreligger noen forskjeller og nyanser i måten en del objekter konseptualiseres på i polsk og norsk, tar innlærere utgangspunkt i konseptualiseringen fra morsmålet og bruker preposisjoner de ville ha brukt på dette språket.
2. Dobbelt konsept og markering av konkrete og abstrakte sammenhenger er neste utfordring man støter på i preposisjonslæring. I polsk gir man ikke noe lingvistisk uttrykk for et skille mellom abstrakt og konkret, og av den grunn finnes det ingen forskjell i preposisjonsbruk her. Derfor

kan det norske skillet virke helt fremmed for polske innlærere, og følgelig føre til forvirring. Distribusjonen av *i* og *på* i slike fraser blir enda mindre transparent på grunn av variasjonen som finnes i norsk – i noen fraser er skillet oftere markert enn i andre. Følgelig markerer ikke norskinnlærere dette skillet, og velger konsekvent én av preposisjonene uavhengig av hvilket begrep som er aktuelt. På lavere nivåer støtter de seg i stor grad på morsmålet og bruker de samme fordelingsmønstrene på norsk (*i + bibliotek, skole, kafé*), mens på høyere nivåer, etter å ha automatisert innputten fra innfødte, overgeneraliserer de bruken av *på* (*på + kafé, skole, barnehage, bibliotek, butikk*).

3. Markeringen av dynamiske sammenhenger er også noe ulik og mindre konsekvent i norsk enn i polsk. Bortsett fra i et par fraser som er motivert av historiske årsaker, bruker man konsekvent *do* ('til') for å markere tilstedsrelasjoner i polsk. I norsk, derimot, er det en tydelig tendens til å bruke de samme preposisjonene for både påsteds- og tilstedsrelasjoner dersom målet blir nådd. I noen tilfeller (f.eks. *sykehus*) kan man velge mellom to eller flere preposisjoner som er like gangbare. Informanter på et lavere nivå viser tilbøyelighet til å bruke *til* (*til + jobb, butikk, skole, by, hjem, barnehage*), som kan tolkes som både lingvistisk og konseptuell transfer, mens informanter på høyere nivåer er mer moderate i bruken av *til*.

Ut ifra analysene i avhandlingen min (Szymanska 2010) og i denne artikkelen vil jeg hevde at det ikke først og fremst er rent grammatiske forskjeller som gjør at polske norskinnlærere opplever det å beherske norske preposisjoner som vanskelig, men snarere det konseptuelle som virker «logisk» og felles for alle språk, og derfor blir det forstyrrende. På polsk sier man at synspunktet kommer an på «sittepunktet», og det punktet er det vanskelig å endre dersom det gjelder oppfatning av rom, ikke bare i norsk, men trolig i samtlige språk i verden.

Noter

- * Denne artikkelen er delvis finansiert av Norges forskningsråd gjennom prosjektet ASKeladden. Morsmalstransfer i innlærerspråk – en korpusbasert tilnærming, prosjektnummer 185964.

- 1 <http://khnt.hit.uib.no/tactweb/rel-kum.txt>
- 2 Det finnes imidlertid dativ- og genitivendelser i enkelte dialekter.
- 3 Antallet varierer ut fra hvordan man definerer begrepet; *Norsk Referansegrammatikk* angir cirka 100 preposisjoner.
- 4 Etter Hagen (2000)
- 5 *Grammatiske kasus* har syntaktiske funksjoner og markerer setningsledd som subjekt (nominativ) og objekt (akkusativ).
- 6 Avhengig av eufoniske forhold.
- 7 Det gjelder så lenge man følger den klassiske definisjonen av beholder.
- 8 Jarvis og Pavlenko (2008) snakker om konseptuelle domener (*conceptual domains*) der transfer oftest oppstår. De nevner blant annet objekter, følelser, personlighet, genus, tall, tid, rom og bevegelse.
- 9 Dette viser til nivået i Det felles europeiske rammeverk for språk (Common European Framework of Reference for languages, CEFR).

Litteratur

- Astafjeva, Natalia. I. 1974. *Predlogi v russkom jazyke i osobennosti ikh upotreblenija*. Minsk: Izd.Vysejsaja skola.
- Cienki, Alan J. 1989. *Spatial Cognition and the semantics of prepositions in English, Polish and Russian*. München: Verlag Otto Sagner.
- Coventry, Kenny. R., Guijarro-Fuentes, Pedro. 2008. Spatial Language Learning. I: P. Robinson, N. C. Ellis (red.), *Handbook of cognitive linguistics and second language acquisition*. New York/London: Routledge.
- Engh, Jan. 2001. *På i utide*. I: D. Gundersen (red.), *Språkvett*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie, Kjell Ivar Vannebo 1997. *Norsk Referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Golden, Anne, Kirsti Mac Donald, Else Ryen 2014. *Norsk som fremmedspråk. Grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, Jon Erik 2000. *Norsk Grammatikk for andrespråklærere*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ijaz, Helene I. 1986. Linguistic and cognitive determinants of lexical acquisition in a second language. I: *Language Learning*, 36.
- Jarvis, Scott, Aneta Pavlenko 2008. *Crosslinguistic Influence in Language and Cognition*. New York: Routledge.
- Jenssen, Øyvind 2007. *Når språk møter språk. Om forholdet mellom morsmål og målspråk*. Nesna: Fredrikke.
- Kracht, Marcus. 2006. Directionality Selection. I: P. Saint-Dizier (red.),

- Syntax and semantics of prepositions*. Dodrecht: Springer.
- Lakoff, George, Marc Johnson, 2003. *Metaphors we live by*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Maciejewski, Witold. 1996. *O przestrzeni w języku: studium typologiczne z językiem polskim w centrum*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Malcher, Jenny 2011. *Jeg liker å teffe folk i café. Man må nyter de fine tingene på verden! Preposisjoner og morsmålstransfer - en korpusbasert studie med i og på i fokus*. Mastergradsoppgave ved UIO.
- Saint-Dizier, Patrick. 2006. Introduction to the syntax and semantics of prepositions. I: P. Saint-Dizier (red.), *Syntax and semantics of prepositions*. Dodrecht: Springer.
- Sysak-Borońska, Maria. 1980. *The Spatial System in Polish and English: Prepositions of Direction and Location*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Szymańska, Oliwia. 2010. Konseptualisering av rommet hos polske norsksinnlærere – utfordringer og diagnoser. En korpusbasert studie med i og på i fokus. Poznań.
- Vandeloise, Claude. 2006. Are there spatial prepositions? I: M. Hickmann og S. Robert (red.), *Space in Languages - Linguistic Systems and Cognitive Categories*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Zwarts, Joost. 2008. Priorities in the production of prepositions. I: A. Asbury, J. Dotlačil, B. Gehrke, R. Nouwen (red.), *Syntax and Semantics of Spatial Prepositions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Abstract

Why do we sit on a sofa?

- challenges in the acquisition of the prepositions i (in) and på (on) by Polish learners of Norwegian L2

The article gives an insight into differences within the contents and distribution patterns of the two Polish and Norwegian spatial prepositions *i/w* and *på/na* (*in* and *on*), and points out plausible causes governing these. The scope is set on a systematic and contrastive approach towards certain cognitive and structural factors that rule the allocation of the prepositions in phrases describing location. It turns out that there is a number of historical and conceptual factors that come into play, also when compared with some other Germanic and Slavic languages. The article is based largely on the theoretical part of my doctoral dissertation (Szymanska 2010) with empha-

sis on conceptual transfer leading to difficulties with the acquisition of Norwegian static spatial prepositions by learners with L1 Polish. Beyond the grammatical and cognitive aspects at the prepositional level the differences between the Polish and Norwegian mindset are discussed. In spite of several examples from the examination material, the statistics does not play the vital part in the article. The main focus is set rather on particular issues and potential sources of error identified in the analysis of the material in my PhD thesis.

Key words: *spatial prepositions, contrastive approach, conceptual transfer*